

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін
ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КОМУНІКАЦІЙ З
ГРОМАДСЬКІСТЮ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ
Кафедра публічного управління та адміністрування

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Колективна монографія

За наук. редакцією *Т. Шаравари*

Київ
Видавництво Ліра-К
2021

УДК 316.42:32](02)
П 50

*Рекомендовано до друку вченою радою
Полтавської державної аграрної академії
(протокол № 2 від 23 лютого 2021 р.).*

Рецензенти:

Ф. Семенченко, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри філософії, політології та українознавства Херсонського національного технічного університету;

Г. Куц, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

О. Кондратенко, доктор політичних наук, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

П50 Політичні трансформації сучасного суспільства:
колективна монографія / за наук. редакцією Т. Шаравари.
Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 216 с.

У колективній монографії висвітлено актуальні проблеми, суспільно-політичні зрушення на глобальному та локальному рівнях, проаналізовано соціально-економічні, культурні, освітні трансформаційні процеси й модернізацію політичної системи.

Для науковців, викладачів закладів вищої освіти, аспірантів, докторантів, здобувачів вищої освіти ступенів вищої освіти бакалавр, магістр.

УДК 316.42:32](02)

ISBN 978-617-520-073-5

© Колектив авторів, 2021
© Видавництво Ліра-К, 2021

ЗМІСТ

Передмова	6
Вступне слово ректора Полтавської державної аграрної академії, професора <i>Аранчій Валентини Іванівни</i>	7

РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ І ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ: ДИНАМІКА ЗМІН

1.1. Уроки державного будівництва від провідника ОУН (б) Степана Бандери для сучасного етапу державотворення України (<i>Ворона П.</i>)	9
1.2. Зарубіжний досвід електронних петицій для взаємодії між органами публічної влади та суспільства (<i>Каденко Д.</i>)	14
1.3. Довіра до влади як критерій кризи політичних інститутів у сучасній Україні (<i>Кочубей Л.</i>)	20
1.4. Трансформація політичної системи в умовах становлення правової держави в Україні (<i>Медвідь Ф., Твердохліб А., Урбанський М.</i>)	26
1.5. Місцеві вибори 2020 року на Полтавщині: регіональний аспект (<i>Соловей С., Ворона П.</i>)	34
1.6. Еволюція політики уряду Російської Імперії щодо трудових мігрантів епохи аграрних реформ (друга половина ХІХ – початку ХХ ст.) (<i>Якименко М., Помаз Ю.</i>)	39

РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

2.1. Підходи до аналітики політичних ідеологій в політологічній освіті (<i>Дмитрашко С.</i>)	45
2.2. Дотримання норм мовного законодавства в освітньому процесі сучасного закладу вищої освіти (<i>Жалій Р.</i>)	53
2.3. Уповноважений із захисту державної мови в Україні: характеристика правового інституту (особливості вивчення теми в умовах сучасного закладу вищої освіти) (<i>Жалій Т.</i>)	59

2.4. Вплив освіти на політичну соціалізацію особистості (<i>Льченко А., Гергель А.</i>).....	63
2.5. Формування системи підтримки розвитку малого молодіжного підприємництва (<i>Капліна А.</i>)	70
2.6. Блогосфера як потужний інструмент сучасної політичної діяльності (<i>Наумкіна С., Дяченко О.</i>).....	76
2.7. Політико-управлінські підходи до підготовки сучасних фахівців у системі вищої освіти (<i>Некряч А., Лопушинський І.</i>)	84
2.8. Теоретико-методологічні аспекти розвитку політичної освіти в Україні (<i>Подлесна Г.</i>).....	94
2.9. Проблема вирішення протиріччя «влада – знання» в процесі формування громадянського суспільства в Україні (<i>Шейко С.</i>).....	101

РОЗДІЛ 3. ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

3.1. Людина маси: теоретичний концепт у контексті українських правових реалій (<i>Гладкий С.</i>)	108
3.2. Націоналістичні парадигми зображення села Яреськи у фільмі О. Довженка «Земля» (<i>Дзюба Н., Матвієнко Л.</i>)	116
3.3. Особливості політичної культури України та Російської Федерації: порівняльний аналіз (<i>Льченко А.</i>)	120
3.4. Фейкова комунікація як конфліктологічний чинник в політичній системі (<i>Лікарчук Н., Лікарчук Д.</i>)	125
3.5. Причини гендерної асиметрії в політиці через призму суспільних поглядів (<i>Макарець С.</i>).....	132
3.6. Політична корупція: суть, зміст, механізми протидії (<i>Приходько С., Бублик Д.</i>).....	139
3.7. Сучасна молодіжна політика ордену єзуїтів: геополітичні, ціннісні та культурно-освітні виміри (<i>Шаравара Р., Басенко Р.</i>).....	145

РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

4.1. Суспільні аспекти інформаційної економіки (<i>Кононенко Ж., Миколенко І.</i>)	155
---	-----

4.2. Тенденції місцевих виборів в умовах розвитку інформаційних технологій (<i>Кончаковський Є., Сидоренко Ф.</i>)	161
4.3. Соціально-політичні засади публічного управління загальною середньою освітою(<i>Шеломовська О., Крюковська О., Гончар Р.</i>)	170

РОЗДІЛ 5. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

5.1. Міжнародна інтеграція у світовій політиці через призму інтеграційних теорій (<i>Бабіна В., Миргородська О.</i>)	178
5.2. Етнонаціональні та політичні передумови виникнення сепаратизму в Каталонії (<i>Кончаковський Є., Пикало О.</i>)	184

РОЗДІЛ 6. ГЕОПОЛІТИЧНИЙ І БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

6.1. Спільність викликів і загроз сучасному світовому демократичному та ліберального порядку і європейській інтеграції України (<i>Барановський Ф.</i>)	192
6.2. Статус і роль координаційного органу при главі держави у питаннях боротьби з тероризмом (<i>Бобрицький Л.</i>)	198
6.3. Взаємини Україна – НАТО: наукові дискурси питання в шкільних підручниках історії України (<i>Бороденко О., Сухостат В., Удовиченко К.</i>)	201
6.4. Понятійне поле дослідження системи територіальної оборони (<i>Мочков О.</i>)	208

Інформація про авторів	212
-------------------------------------	-----

5. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 15.01.2021).

6. Про освіту: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

7. Про застосування державної мови в освітньому процесі: лист МОН № 1/9-581 від 17 вересня 2019 року. URL : <http://ru.osvita.ua/legislation/other/65639> (дата звернення: 15.01.2021).

8. Рішення Конституційного Суду України від 16 липня 2019 року № 10-р/2019 у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-19#Text> (дата звернення: 15.01.2021).

9. Рішення Конституційного Суду України від 22 квітня 2008 року № 8-рп/2008 у справі про мову судочинства. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-08#Text> (дата звернення: 15.01.2021).

10. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08 липня 2020 р. № 852-р «Про призначення Кременя Т.Д. Уповноваженим із захисту державної мови». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.01.2021).

2.4. ВПЛИВ ОСВІТИ НА ПОЛІТИЧНУ СОЦІАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ

Теоретико-методологічні основи політичної соціалізації особистості аналізують у своїх працях відомі зарубіжні та вітчизняні науковці і практики: Абрамсон П, Акіншева І., Алмонд Г., Антонюк О., Березенська О., Верба С., Горбатенко В., Єфтені Н., Істон Д., Кайгер В., Москаленко В., Проскуріна О., Насадюк Ю. та інші. Вони пояснюють, що одним із критеріїв соціалізованої особистості є високий рівень політичної культури, політичної освіченості, інтересу до політичного життя суспільства, в якому вона проживає. З'ясовано, що будь-якій людині, щоб сформуватися як громадянину, необхідно отримати систему політичних знань, ідеалів, цінностей як для орієнтування у політичному житті, так і для включення у суспільну діяльність загалом. Роль освіти у формуванні особистості та актуальні питання цього процесу висвітлюють Андрющенко В., Буєва А., Ільїнський І., Лукашевич М.,

Руткевич М., Рубіна Л., Щербініна О. та інші науковці. Однак, питання впливу освіти на політичну соціалізацію сучасної людини потребують більш детального вивчення та осмислення.

Поняття «соціалізація» сучасними науковцями вживається у широкому і вузькому розумінні. У першому випадку соціалізація – це процес засвоєння людиною соціальних норм і культурних цінностей суспільства, до якого вона належить. Але, частіше соціалізації дають більш широке визначення, інтерпретуючи її як процес засвоєння людиною знань, досвіду, духовних норм і культурних цінностей, включення її до системи соціальних зв'язків і відносин, вироблених людством, необхідних для становлення особистості та життєдіяльності в суспільстві [5, с. 677].

У 50-60-ті рр. XX ст. поняття «соціалізація» було введено до політологічного лексикону. Воно стало широко використовуватися у працях відомих зарубіжних науковців у сфері політики: Г. Алмонда, С. Верби, Р. Зігель, Д. Істона, П. Шарана, Г. Хаймена, інших. У 1959 р. американський соціальний психолог Г. Хайман опублікував працю «Політична соціалізація», а у 1969 р. Р. Даусоном та К. Превітом була видана книга під такою ж назвою. Наприкінці 60-х–початку 70-х рр. XX ст. з'являються наукові дослідження з цього питання й у вітчизняній політології. Слід визнати, що більшість науковців-політологів розуміє «політичну соціалізацію» або як процес передачі політичних поглядів, ідей, уявлень і норм від одного покоління до іншого, або як процес політичної зрілості особистості, формування її політичного «Я», власного погляду на політичний світ, особистісних політичних орієнтацій. У політологічному словнику зазначається, що політична соціалізація – це засвоєння людиною певного соціального і політичного досвіду, нагромадженого суспільством і сконцентрованого в культурних традиціях, цінностях, нормах статусної і рольової поведінки [5, с. 677].

Метою політичної соціалізації є формування громадянськості, яка визначає, на скільки людина пристосована до соціально-політичних відносин та має вплив на соціальний лад. Змістом політичної соціалізації є залучення людини до норм і традицій певної політичної системи, формування навичок політичної участі, інформування про мету і методи політики, що здійснюється.

Результатом політичної соціалізації є розуміння людиною особливостей розвитку політичних структур і відносин, політичної системи суспільства, уміння орієнтуватися у соціально-політичному просторі, аналізувати актуальні політичні проблеми та наявність бажання і можливостей брати участь у їх вирішенні.

Отже, незважаючи на різницю в підходах щодо визначення політичної соціалізації, більшість учених сходяться на тому, що найважливішим результатом даного процесу є досягнення особистістю уміння орієнтуватися у політичному просторі та виконувати певні ролі і функції у політичній системі [1, с.78]. Основним функціями політичної соціалізації нині є:

- визначення політичних цілей і цінностей, яких прагне людина і може реалізувати в політичній діяльності;
- формування уявлень про прийнятні способи політичної поведінки, адекватність тих чи інших дій певної ситуації;
- визначення ставлення людини до оточення і до політичної системи;
- формування певного ставлення до політичної символіки;
- формування здібностей до пізнання соціально-політичного простору;
- формування поглядів, установок, переконань як основи політичного життя.

На сьогодні відомі дві основні форми політичної соціалізації особистості: соціальна, до якої належить освіта людини, та інформаційна – ЗМІ, які є засобами вторинної соціалізації.

Політична соціалізація відбувається в кілька етапів:

1) етап політизації – коли у дітей формуються уявлення про світ політики під впливом оцінок родини, її ставлення і реакцій на політичні події;

2) етап персоналізації – процес персоніфікації сприйняття влади, коли зразками влади стають, наприклад, постаті президента, прем'єр-міністра та інших відомих політичних лідерів;

3) етап ідеалізації – коли найважливішим політичним суб'єктам приписуються певні якості, і на цій підставі закладається емоційне ставлення до політичної системи загалом;

4) етап інституціоналізації – коли відбувається перехід від персоніфікованого сприйняття політики до абстрактнішого та закладаються уявлення про інститути влади.

Аналіз наукової літератури показав, що існує й інша періодизація процесу політичної соціалізації як безперервного поетапного поглиблення участі індивіда в політичній системі, а саме:

1-й етап – період дитинства і ранніх юнацьких років, коли в індивіда формуються власні первинні політичні погляди і засвоюються зразки політичної поведінки;

2-й етап – період навчання у загальноосвітніх закладах та закладах вищої освіти, коли у молодого людини формується інформаційний бік світогляду, існуючі системи політичних норм і цінностей, що трансформуються у внутрішній світ особистості;

3-й етап – активна соціальна діяльність особистості, включення її у роботу державних органів і громадських організацій, у процесі якої відбувається формування людини як громадянина, становлення повноцінного суб'єкта політичного життя;

4-й етап – подальше життя людини, у процесі якого вона постійно саморозвивається, удосконалюється і розвиває власну політичну культуру [3].

Отже, відповідно до ступеня самостійності політичної участі індивіда, виділяють первинну і вторинну політичну соціалізацію. Різниця між ними – вік людини, конкретний політичний досвід та ступінь самостійності політичної поведінки. Первинна соціалізація – процес політичного просвітництва дітей і юнаків, який характеризується первинним сприйняттям людиною політичних категорій, що поступово формують у неї вибірково-індивідуальне ставлення до явищ політичного життя. Вторинна політична соціалізація припадає на зрілий вік і характеризується етапом діяльності людини, коли вона засвоїла прийоми переробки інформації і здійснення політичних ролей, здатна протистояти груповому тиску і продемонструвати свою здібність до індивідуального розуміння ідеологічних позицій, переоцінки культурних норм і традицій. Вона проявляється в активній взаємодії особистості з політичною системою на основі отриманих раніше ціннісних установок.

Психологами доведено, що сформовані в дитячі та юнацькі роки політичні уявлення у процесі первинної соціалізації є найсталішими. Вторинна ж соціалізація, яка

відбувається у подальшому житті людини, не справляє серйозного впливу на трансформацію уже закладених базових політичних цінностей. Процес радикальної зміни цінностей, сформованої політичної культури – ресоціалізація – досить болісний і може супроводжуватися внутрішньо-особистісними конфліктами [6].

Виходячи із закономірностей та умов соціально-економічного, політичного розвитку українського суспільства, науковці виділяють наступні принципи політичної соціалізації:

1) орієнтація на самостійну, демократичну і правову державу, що є національною ідеєю українського народу;

2) національне, патріотичне виховання особистості, що дасть змогу сформувати високопатріотичну, вольову і цілеспрямовану особистість, відповідального громадянина своєї держави;

3) розвиток політичної самодіяльності особистості та забезпечення умов для участі у загальнонаціональному політичному житті;

4) загальнонаціональні форми особистісної ініціативи, що допоможуть усвідомити вищі національні інтереси і стануть гарантією формування високопатріотичної політичної культури, яка консолідує державу;

5) використання можливостей самовиховання особистості, формування у неї інтересу до політичної інформації, надаючи їй альтернативні джерела знань, створення умов для вільного висловлювання власних думок і поглядів;

6) створення умов для розвитку міжнародних контактів, що має важливе значення у формуванні сучасної цивілізованої людини і дає змогу ознайомитись зі світовим досвідом інших країн у розв'язанні суспільних проблем за умов демократії та правової держави, подолання перешкод у міжнародних відносинах;

7) демократичне і цілеспрямоване формування особистості української політичної еліти, адже політична діяльність вимагає високих моральних, патріотичних і фахових якостей.

Визначені вище принципи політичної соціалізації націлені на розв'язання конкретних проблем формування політичної культури особистості, відповідні способи дій, її поведінку. Дотримання цих принципів дасть змогу постійно поновлювати

державні органи, політичні партії політично грамотними особистостями, забезпечить високу активність кожної людини в житті країни, створить сприятливий клімат для цивілізованих форм суперництва політичних сил та зміцнення державності.

Наразі в Україні відбуваються процеси докорінного реформування всіх сфер життя людини. Оновлена країна потребує, щоб кожен громадянин усвідомлено ставився до політичних подій, що відбуваються у межах країни та у світі, зміг дати їм об'єктивну світоглядну оцінку, володів практичними навичками участі в громадському житті. У формуванні такої людини, у реалізації вище описаних принципів, важливу роль відіграє політична освіта та виховання як потужне знаряддя політичної соціалізації, інтегрування особистості у політичну систему, джерело формування політичної свідомості особистості – політичних знань, переконань, поглядів, оцінок, настанов та ідеалів.

Важливою ланкою політичної соціалізації є політичне виховання – процес цілеспрямованого і систематичного впливу на політичну свідомість і поведінку громадян з метою формування у них певних політичних якостей. Цілеспрямованість і систематичність – два головні чинники, що виділяють політичне виховання із загального контексту політичної соціалізації. Основним завданням політичного виховання є закріплення в політичній свідомості і поведінці людини домінуючих в певній системі політичних цінностей, норм, орієнтацій і зразків, формування певного типу політичної культури [4].

Політичною освітою та вихованням своїх громадян опікується держава. Через стандарти шкільного і вузівського навчання, підконтрольні ЗМІ держава цілеспрямовано впливає на політичну свідомість і поведінку кожної людини, прагне сформувати у неї якості, які будуть адекватними характеру політичного режиму.

Як показує практичний досвід, у системі державної політичної освіти в загальноосвітніх закладах та закладах вищої освіти не достатньо уваги приділяється вивченню політологічних дисциплін. Це зумовлюється, на думку науковців і практиків, накладанням двох впливових чинників: глобальної кризи освіти, зумовленого реформуванням, і кризи перехідного періоду сучасного українського суспільства [4].

Хоча, стосовно вищої освіти можна стверджувати, що у процесі політичної соціалізації вона має величезні можливості. Тому, сучасні заклади вищої освіти повинні мати можливість не лише готувати майбутніх фахівців у галузі політології, але й організовувати політичну освіту кожного здобувача вищої освіти, що й буде впливати й на їхню політичну соціалізацію.

Відповідно, основними напрямками реформування політичної освіти мають бути: рівень професійної підготовки вчителів загальноосвітніх шкіл і викладачів закладів вищої освіти, позитивне ставлення учнів і здобувачів вищої освіти до навчання (мотивація навчання), якість освітньо-професійних програм, методики та технології навчання, науково-методична література, технічні засоби навчання тощо. Стосовно методів навчання, доцільно використовувати такі, що розвивають самостійність, активність, креативність і гнучкість мислення, формують аналітичні здібності.

Політична соціалізація – це засвоєння особистістю політико-культурних цінностей, політичних орієнтацій, форм політичної поведінки, що прийнятні для певного суспільства та сприяють забезпеченню стабільності політичної системи суспільства. Відповідно, політично соціалізована особистість – це, насамперед, відповідальний громадянин, який має високий рівень політичної культури, політичної свідомості. Будь-який індивід є потенційним суб'єктом політики, але не кожен стає таким реально. Щоб стати політичним суб'єктом, людина повинна віднайти в політиці свою сутність та існування. Іншими словами, вона має практично засвоїти політичний досвід, усвідомити себе суб'єктом політичної дії, виробити власну позицію у політичному процесі й свідомо визначити своє ставлення до політики, ступінь участі у ній.

Політична соціалізація має такі структурні елементи як: політичні знання, політичні інтереси, політичні твердження, політичні потреби, політична діяльність, політичні емоції, політична воля, політична активність. Дані політичні якості особистості формуються під соціальним та інформаційним впливом. Важливу роль у цьому процесі відводиться освіті, яка потребує вироблення єдиних теоретико-методологічних і практико-орієнтованих підходів до організації й педагогічного забезпечення цього процесу. Подальші дослідження

передбачаються у вивченні процесів та умов політичної соціалізації студентської молоді.

Джерела та література

1. Гаджиев К.С. Политическая культура : концептуальный аспект. Политические исследования. 1991. №6. С. 69-83.
2. Єфтені Н. М. Вплив політичної освіти на соціалізацію особистості. Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 52. С. 294-301.
3. Малаканова О.А., Акифьева Ю.Н. Агенты политической социализации : теоретико-методологические и исследовательские аспекты изучения. Вестник СамГУ. 2006. №10/1. С. 46-54.
4. Остапенко М.А. Політична культура суспільства: навч. посіб. К. : МАУП, 2008. 96 с.
5. Політологічний словник : Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. К. : МАУП, 2005. 792 с.
6. Проблеми політичної психології : зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України ; [редакційна колегія: Л. А. Найдьонова, Л. Г. Чорна, І. Г. Батраченко та ін.]. К. : Міленіум, 2014. Вип. 1 (15). 408 с.

2.5. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ МАЛОГО МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Згідно даних, отриманим у ході проведення соціологічних досліджень від 38 до 60 % найманих працівників, які були звільнені під час економічної кризи, є молодими спеціалістами, які не досягли 30-літнього віку. Щорічні опитування та соціологічні дослідження показують, що відсоток молоді, які бажають займатися розвитком власного бізнесу, у декілька раз перевищує частку тих, хто вже відкрив свою справу. Приблизно 75 % опитуваних вважають відкриття малого бізнесу чудовою спробою для самореалізації, 55 % обирають власний бізнес, розраховуючи на отримання більш високого рівня доходу у порівнянні з роботою за наймам. Проте сьогодні тільки 3 % молодих людей мають власний бізнес.

Державна служба статистики сьогодні наводить дані про 37 % безробітних (саме у віці до 35 років). Дана ситуація з року